

Ion Neagoe Mărtac

Ultimii țărani valahi

Volumul I

București, 2024

Ilustrație copertă: Daniela Pașca – *Dans*
(pictură pe sticlă, 27 x 27 cm, 2001)

Design și tehnoredactare: Cătălin-Andrei Neagoe

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NEAGOE MĂRTAC, ION

Ultimii țărani valahi / Ion Neagoe Mărtac. - București :
Bifrost, 2024-. - 2 vol.

ISBN 978-630-6514-28-1

Vol. 1. - 2024. - ISBN 978-630-6514-29-8

821.135.1

© Toate drepturile sunt rezervate. Nicio parte din această
lucrare nu poate fi reprodusă fără acordul scris al editurii și al
autorului.

Copyright © 2024

Editura Bifrost

Str. Liviu Rebreanu nr. 46-58, sector 3, București

e-mail: office@bifrost.ro

www.bifrost.ro

Cuprins

Cuvântul autorului	9
CAPITOLUL I. MĂRTACII	13
Lunca Dâmbovnicului.....	15
Ai lu' Mărtac.....	25
Arborele genealogic	36
Neamul Blajinilor.....	37
Niculae al lu' Mărtac	49
Anghel al lu' Mărtac	66
D-ale comunismului.....	99
Tudora lu' Anghel.....	113
Lie	127
Mariuța.....	133
Vasilca	138
CAPITOLUL II. RUDELE.....	143
Tata-mare de pe Vale (Chiru)	145
Ai lu' Dușilă.....	151
Nea Marin – Mațică	164

CAPITOLUL III. ALȚI ȚĂRANI, ALTE ÎNTÂMPLĂRI 167

Cu caii	169
Fântânarul	172
Ion Cunoscutu'	175
Neica Ilie	178
Ultimul drum.....	180
De ce scopim porceii.....	186
Comori	189

CAPITOLUL IV. EU ȘI ALȚI COPII AI ANILOR '60 ... 199

Apariția	201
În Coturi	205
Căzut în cap.....	209
Patul... de la poartă.....	213
Semne de iarnă.....	220
Boboteaza și Iordănitul	226
Drumuri.....	232
De Florii.....	248
Paștile.....	250
Bâlciul de Sfântul Ilie	264
Șantajistul.....	270
Bostănarul	277
La șase săptămâni	288
Toma	294

Matei Ion.....	300
Marian al lui Găluță.....	303
Cotruță Marin.....	306
CAPITOLUL V. COMORI PIERDUTE	311
Jocurile copilăriei mele	313
Primul fior.....	319
Tarafuri	322
Căpătâiul	325
La Chitila	328
Pedagogie țărănească	335
Admiterea la <i>Metrologie</i>	340
Hora	346
Pustiu	351
„Personajele” mele.....	353

Cuvântul autorului

„Când va dispărea și ultimul țăran din lume – la toate popoarele, vreau să spun – va dispărea și ultimul om din specia... Om¹. Și atunci or să apară maimuțe cu haine.”

Petre Țuțea

Au murit și ultimii țărani valahi, sunt aproape de ultimul drum și copiii lor și iau cu ei sarea vieții noastre – specificul românesc. Satele se pustiesc, se surpă casele, tinerii care mai sunt, pleacă și ei și dispar tradițiile, obiceiurile locale, umanismul țăranesc, legătura afectivă cu pământul, cu animalele, cu plantele, cu ceilalți semeni și pierе diversitatea, care este, de fapt, farmecul existenței noastre.

Țăranul nostru nu era un simplu locuitor al satului care se ocupa doar de agricultură, el era un cumul secular de înțelepciune, de deprinderi, de tradiții. De aceea m-am simțit dator față de generația de dinainte, să scriu această carte pentru că, după părerea mea, ea (generația) este ultima din specia *Om*. Odată cu noi, a început involuția ființei umane pentru că, ajutați de tehnologie, nu mai gândim cu capetele proprii, nu mai

¹ Nota autorului.

punem sufletul în acțiunile noastre, ne înstrăinăm unii de alții, am uitat tot ce ne-au învățat părinții noștri și avem inhibate multe dintre capacitățile cu care ne-a înzestrat Creatorul. Îmi cer iertare de la cei puțini, care nu-și uită rădăcinile și care ne depășesc pe noi cu ajutorul noilor unelte. Ca să justific afirmațiile mele, am să spun ceea ce urmează.

Tata, ca mulți alții din generația lui, se pricepea și practica o agricultură ecologică sută la sută și știa tot ce trebuia pentru creșterea animalelor, cultivarea cerealelor și a legumelor. Făcea dulgherie, cioplea cu barda războiul de țesut, confecționa împletituri din nuiele, cânta la fluier și caval, întreținea cum trebuie via de la Crevedia și obținea o licoare galbenă, dulce și parfumată de-ți trezea pofta de viață. Din borhotul de la struguri umplea câteva vedre bune de tescovină, dar mai cunoștea și o mulțime de alte lucruri. Nu era gospodărie țărănească să nu aibă un petic de vie, o grădină de legume, un căpătâi de cânepă și câteva prăjini cu tutun. Ce-l deosebea însă pe Tata de ceilalți din generația lui, erau credința și capacitatea moștenită de a alunga duhurile rele, ce afectau mulți copii de pe vremea când nici doctori și nici medicamente nu se găseau.

Și mai avea el un fel aparte de a-și iubi pământul, familia, țara, dar mai ales felul cum îl iubea pe Dumnezeu și învățăturile Sale. Știa rânduiala ortodoxă, buchiile slavone și grecești, și a cântat la strană în biserica străbună peste treizeci de ani.

Mama l-a urmat credincioasă în tot ce a hotărât și a întreprins el acasă, la câmp sau oriunde era nevoie. Dar ea mai avea în plus față de un bărbat ceea ce prevedea fișa postului unei femei din Vlașca, din acele timpuri: să

gătească zilnic, să îngrijească de copii, să spele manual rufe, să văruiască pereții și podeaua casei de două ori pe an, să toarcă, să aleagă urzeala, să țeasă macate și șervete pentru zestrea fetei, să tricoteze ciorapi și flanele pentru toți ai casei și să nu uite nici de munca la câmp și de grădinile de zarzavat.

Pe toate Mama le făcea cu sârg și lent, le făcea fără să dea înapoi, dar cel mai mult iubea, păstra și respecta tradițiile moștenite de la generațiile anterioare. Cum ne pregătea de Paști și de Crăciun, cum lăsau sec cerându-și iertare de la cei față de care greșiseră, cum posteau apoi și cum pregăteau toate sărbătorile.

Pentru ea Dumnezeu era viu, era păstrat mereu în sufletul ei și El a ajutat-o pe ea, țărancă fără școală, să-i aducă bărbatul viu de la război, să-și crească apoi copiii și să-i dea la școli, pentru ca să o ducă un pic mai bine decât ei.

Pentru multe femei de atunci, căsătoria era un fel de călugărie în care trebuia să facă ascultare și să îndure cu stoicism și multe nedreptăți pe care i le făceau socrii sau bărbatul.

Pe ei, pe cei dinaintea lor și pe alții ce populau viața Mărtacilor, nu am vrut să-i las să piară odată cu mine. Am vrut ca și cei ce vin după noi să afle ce fel de oameni le-au dat viață și ce-au pierdut prin distrugerea vieții rurale și a tradițiilor ce o întrețineau.

Trăim atâta timp cât se vorbește despre noi și după ce am dispărut!

Îmi cer iertare de la urmașii celor pomeniți în carte, dacă realitatea mea subiectivă nu este întocmai cu a lor! Nu am vrut să ironizez, nu am dorit să rănesc pe nimeni, am vrut doar să-i pomenesc. Ei au constituit lumea mea și, dacă aș fi fost mai priceput, aș fi putut să-i condamn la neuitare.

Volumul de scurte povestiri pe care o să-l citiți nu are un caracter monografic, nici istoric, el doar urmărește, oarecum, etapele evoluției mele într-o lume aproape uitată. Prin repetarea unor episoade, care mi-au marcat copilăria, nu vreau decât să subliniez trăirile mele din acea perioadă, similare cu ale altora din generația mea. Este o carte de familie povestită simplu și direct, cât de cât, în limbajul timpului și al locului, de un inginer cu suflet de țaran valah, pentru a aduce aminte urmașilor și celorlalți locuitori din Gratia pe ce tărâm trăiesc și ce bogăție a satului s-a pierdut.

Autorul

CAPITOLUL I

MĂRTACII

Lunca Dâmbovnicului

Dâmbovnicul nu a fost niciodată o apă curgătoare mare, dar ea lega o lume, o lume veche ce-și avea originile în îndepărtate vremuri, în Paleolitic. Odată cu confecționarea primelor unelte rudimentare, au apărut și primele forme de activitate (economică): culesul și vânătoarea.

Cele mai vechi unelte aparțin așa-numitei *culturi de prund*, de la începutul Paleoliticului inferior (pietre de râu așchiate la un capăt, folosite pentru lovit, tăiat, cioplit și răzuit), ce au fost descoperite pe valea Dâmbovnicului.

„Zona este străbătută de pârâul Dâmbovnic, care are o luncă largă, joasă – în descreștere spre București – cu relativ puține meandre, mărginită de platouri relativ joase: 3-7 m. Lunca are o lărgime variabilă între 100 m și 5 km.

Boturile de deal, ce se formează la îmbinarea dintre platou și luncă, sunt propice așezărilor preistorice – în special când Dâmbovnicul este în apropiere – datorită apărării naturale, asigurate pe una, două sau trei laturi ale așezării antice (fie de apa propriu-zisă, fie de pantele repezi).”

Așa descria avantajele naturale ale așezărilor de pe Dâmbovnic, muzeograful din Giurgiu, Mircea Munteanu, în urma cercetărilor efectuate în zonă.

Mediul prielnic din lunca ce străbătea ramura apuseană a codrilor Vlăsiei, vânatul bogat, pământul fertil, pescuitul, clima potrivită, au oferit condiții propice vieții comunitare, din cele mai îndepărtate timpuri.

Afirmația este întărită de descoperirile arheologice, nu îndeajuns cercetate, făcute de-a lungul anilor în multe localități de pe valea Dâmbovnicului, care aparțin *culturii de prund*.

Istoricii Radu Florescu și Ion Miclea, în lucrarea „Preistoria Daciei”, menționau: „*Cultura de prund s-a dezvoltat cu precădere în aria cuprinsă între Oltul inferior și mijlociu, cu afluenții săi, precum și valea câtorva râuri cuprinse între Olt și Dâmbovița, cum sunt Mozacul și Dâmbovnicul.*”

Obiectele din piatră, găsite în localitățile de pe cele două văi, dovedesc existența pe aceste meleaguri a unei populații preistorice cu un anumit grad de civilizație, apoi a celor traco-getice și geto-dacice, care foloseau unelte și arme din fier. Se ocupau cu agricultura, meșteșugurile, olăritul, creșterea animalelor și comerțul.

A urmat perioada de unificare a triburilor dacice, războaiele daco-romane și ocupația romană.

După retragerea aureliană, a legiunilor și a administrației romane din Dacia (anul 275 d.Hr.), timp de o mie de ani, până la năvălirea tătarilor, înaintașii noștri, la adăpostul pădurilor, au primit valuri succesive de popoare migratoare, din care unele au trecut pe teritoriul țării noastre și s-au răspândit aiurea, iar altele au rămas conviețuind cu populația băștinașă și organizând formațiuni statale împreună.

Continuitatea populației romanizate în zonă este un fapt normal și logic, dovedită arheologic, lingvistic și prin izvoarele scrise și prin toponimele apărute odată cu înființarea voievodatelor de început.

La nord-vest de Gratia, pe un afluent (Jirnov) al Dâmbovnicului, în zona numită „La Carieră” din satul Udeni, au fost efectuate săpături arheologice de către o echipă condusă de Gheorghe Bichir. Cu această ocazie, au fost descoperite vestigii ce datează din Neolitic, de asemenea, din perioada de început a Epocii bronzului (sec. III-IV d.Hr.), dar și din Epoca medievală – aici se includ cele 26 de morminte creștine, datate cu ajutorul monedelor din secolele XVI-XVII².

Pe teritoriul comunei Gratia au fost descoperite dovezi ale viețuirii oamenilor încă din cele mai vechi timpuri. Astfel, la „Măgura Cucui” (uneori „Măgura cu pui”) din Drăghinești, a existat o așezare de tip *tell*, ovală, de 74 x 54 m și înălțimea de 2,5 m, din perioada neolitică (4500-3900 î.Hr.). Tot aici s-au găsit și obiecte din Epoca bronzului timpuriu (2500 î.Hr.). În partea de est a comunei, „La Islaz”, au fost scoase la vedere două așezări de tip La Tène târziu (sec. II-III), specifice dacilor liberi³.

De asemenea, ca pe toată valea Dâmbovnicului, și la Cartojani au fost scoase la iveală obiecte din Epoca bronzului mijlociu (2200-1500 î.Hr.) – în două locuri: „La Troiță” și „La Carieră”⁴.

Dintre popoarele migratoare ce au năvălit peste populația valahă, cele cu care s-au înțeles cel mai bine au fost cumanii, slavii și, dintre aceștia, mai ales bulgarii creștinați care, după cum se știe, au fost asimilați de populația autohtonă. Ca drept dovadă că pe aceste

² Repertoriul Arheologic Național.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

meleaguri ființau comunități importante de valahi, cei nou veniți au denumit zona „Vlașca”, iar uriașa pădure înconjurătoare, „Vlășia”. Din primii slavi sedentarizați, ce au poposit pe aceste meleaguri, s-au format două comunități: Sârbi de Gratia și Sârbeni. Bulgarii care au venit ulterior, din cauza asemănării limbilor vorbite, au fost asimilați cu sârbii.

În limba slavonă, au fost scrise primele documente și acte de cancelarie care se păstrează. Era limba logofeților, limba bisericii, a primelor școli și a cărților bisericești.

Cercetătoarea Ecaterina Țânțăreanu, de la Muzeul Județean Teleorman, dă ca primă atestare documentară a localității Gratia, data de 8 decembrie 1617 din „*Zapisul lui Para postelnic, când printre boierii megieși este martor și Stancu din Gratia*”.

În căutările mele, am găsit data de 28 iulie 1598 în zapisul de la Târgoviște, când Andrei Călugăru vinde ocina din Cartojani (primită de la Mihai Voievod) către Pătru Oncescu:

„*Și la tocmeala noastră fostu-au și boiare mărturie anume: Stan logofătul Mereș ot Cătun și Oprea Postelnicu ot Presva I Drăghici Star ot **Gratie** și Boico logofăt ot Butești I Constantin diiacon ot Rota.*”

Sper că se va găsi cineva, care să aibă mai multă energie, mai mult timp și acces la sursele de informații, care să găsească documente străvechi, să ateste existența perpetuă a moșilor și strămoșilor noștri pe aceste meleaguri.

Imediat după această dată, Mihai-Vodă Viteazul, în urma bătăliei de la Neajlov, răsplătește pe doi dintre căpitani săi, Radu Fărcășanu și Barbu Drăghinescu, cu

câte o moșie domnească, dintre cele trei ce existau pe actualul teritoriu al comunei. Satele aferente vor purta numele noilor stăpâni, Fărcășanca și Draghinești (fost Sârbi de Gratia). Satul Gratia Mare și Ghimpeni (Ciurari-Deal) aparțineau de moșia Gratia.

Actualele parohii ortodoxe păstrează, aproape cu fidelitate, vechea împărțire teritorială, între boierii locali.

De Drăghinești își va lega numele Filotei sin Agăi Jipei (n. 1639), autorul primei culegeri de cântări sacre cu text românesc „Psaltichia rumânească” și un apropiat al Domnitorului Constantin Brâncoveanu. Amintesc aici că mama lui era din Drăghinești iar tatăl său din Mârșa.

De mic, instinctul m-a ajutat în tot ce făceam, fie în jocuri, fie în diversele activități la care participam. În timp ce rațiunea mea dormita, intuiția mă ajuta. Așa se face că, de multe ori, când treceam cu căruța între grădina de pe *Moarta* și *Aria* dinspre Cartojani, îl tot întrebam pe Tata:

– De ce sunt atâtea drumuri aici? Parcă ar fi ulițe într-un sat! E doar un teren gol!

– Păi, chiar a fost sat, de demult!

– Și unde s-au dus oamenii?

– S-au mutat pe *Linia Mare*.

Nu înțelegeam eu pe atunci, ce i-ar fi făcut să se mute.

Altă dată, coborând dinspre locul de la *Delureni*, pe lângă cimitir, până la casele de la baza dealului, să umplem urciorul cu apă proaspătă, dintr-un puț îngust și adânc, mă încerca un sentiment ciudat că beau apă sfântită. Bine, când stai, muncești sau te joci, cum era

cazul meu, în vîpia verilor de atunci, apa rece, scoasă din adâncul pămîntului, avea darul să te învieze, să-ți dea o nouă energie.

– Cine a făcut puțu' ăsta?

– Oamenii de demult l-au săpat și au găsit izvorul. Bătrânii noștri povestesc că aici este cea mai veche parte a comunei.

Pentru admiterea la Seminarul Teologic, făceam pregătire cu Părintele Costică Popescu, un preot de școală veche, cultivat și deosebit de bun gospodar, atât acasă la el, cât și la biserică. Printre două pilde biblice învățate, Părintele îmi dă o carte *bătută la mașină*, scrisă de un învățător la sfârșitul veacului al XIX-lea și care se chema „Monografia satului Gratia”.

– Citește-o, *diacone*, să vezi unde ai crescut! Numai să nu uiți să mi-o aduci înapoi!

Nu-mi mai aduc aminte numele autorului, doar mai știu că era învățător. Am citit-o repede, între două drumuri la casa Părintelui, și am aflat câteva lucruri, pe care nu le-am uitat și nu le voi uita niciodată.

Printre altele, am aflat că începuturile satului preistoric, pe când populațiile se sedentarizau, au fost „La Arie” și „La Islaz”, de o parte și de alta a Dâmbovcicului, la hotarul dinspre Cartojani. Sus, pe platou (*pe coastă*), aveau locul de înhumare al morților (cimitirul), precum și locul de refugiu în caz de pericol – pădurea nesfârșită de stejar.

Cimitirul a fost mutat pe actualul amplasament, la începutul secolului al XX-lea. Satul vechi fusese părăsit de oamenii ce se mutaseră pe *Linia Mare*, loc de viețuire pe timp de pace, de liniște, dar și atunci când lunca

Dâmbovnicului era acoperită de apele învolburate, rezultate din topirea zăpezilor. Numai când tropotele cailor mânați de hoardele migratoare ridicau nori de praf pe deasupra codrilor, atunci sătenii, cu mic cu mare, cu cățel, cu purcel, treceau gârla, în satul vechi.

Învățătorul amintește de *Drumul Sării*, ce trecea prin Gratia și lega salina de la Ocnița, de lângă Târgoviște, și cetățile de la Dunăre. După cum știm din cartea de istorie, romanii stăpâneau teritoriul Daciei până la Olt. Dar și dincolo de acesta, amplasaseră posturi de pază, care să se constituie în avanposturi, în caz de atacuri ale dacilor liberi, dar și să supravegheze transportul sării, a cărei importanță istorică o știm.

Așa se explică existența postului de pază *Cetățuia* de pe *Dealul Cucuiului*, la ieșirea din așezare, spre Poeni, ce era apărat de o fortificație mult mai veche. Tot din carte aflui, că șeful postului de pază era însoțit de o reprezentantă a frumuseții romane, de o *gratie*, căreia îi dăruise o bucată de teren despădurit și cultivat și al cărei medalion inscripționat fusese descoperit în săpăturile efectuate pe locul cetățuiei.

Așa explică autorul, într-o variantă, denumirea satului în care rămăseseră să trăiască și unii dintre veteranii romani.

Totuși mult mai plauzibilă este varianta că numele de Gratia vine de la podul de peste Dâmbovnic, construit din împletituri din nuiele de corn și din ramuri tinere de porumbar (*gratii*), care susțineau stratul de pământ și peste care puteau trece carele goale sau încărcate. Acest fel de împletituri era utilizat de către valahii locului și la împrejmuiri de curți, la fânare, la

pătule, la căruțe și la sănii trase de cai sau de boi, la grape pentru nivelarea arăturii proaspete etc.

Tot din monografie aflu că, mai târziu, otomanii utilizau intensiv lemnul de stejar atât pentru construcția de corăbii, pentru comerț și pentru armată, cât și pentru clădiri, și nu numai. Așa se explică defrișările masive de pe *Bratilov*. Transportul buștenilor se făcea cu ajutorul vagonetilor și al căii de rulare, ambele din lemn. Drumul lemnului cobora dealul, apoi trecea prin grădinile de zarzavat (*Bascea*) până în curtea bisericii, și ea tot din lemn, unde era organizat un mare depozit. De aici, buștenii erau încărcăți în căruțe încolonate, trase de boi, care parcurgeau drumul până la Raiiua Giurgiului.

Așa au dispărut codrii de nepătruns, locul de refugiu și de adăpost pentru acest neam.

Tot învățătorul îmi deschide ochii asupra vieții din vechime. Drumurile vitale ale valahilor se desfășurau pe direcția nord-sud și invers. Schimburile de marfă se făceau între locuitorii de la munte și cei de la câmpie. Fiecare avea ceea ce nu avea celălalt. În nord erau capitalele istorice, Târgoviște, Curtea de Argeș, Câmpulung. De asemenea, reședința județului Vlașca pentru patru sute de ani (1420-1829), cât timp Giurgiu a fost raia turcească, a fost la Găești.

Așa se face că atât *Drumul Sării*, *Drumul Morii*, cât și *Drumul Epuranilor*, ce ducea la cantonul de la pădurea *Grățianca*, erau tot de la nord la sud. Toate trei tăiau perpendicular *Drumul Oilor* – actuala șosea spre București.

Am prins și eu vremea, când primăvara, după Sfântul Gheorghe, treceau spre răsărit, zeci și zeci de turme de oi, însoțite de ciobani, de câini și de măgari.

Mergeau în transhipmanță în Bărăgan și în bălțile de la Dunăre.

Toamna târziu, același drum era plin de trupe și de tehnică militară – începeau manevrele.

Așa că nu aveam timp de plictiseală, viața nu era deloc monotună.

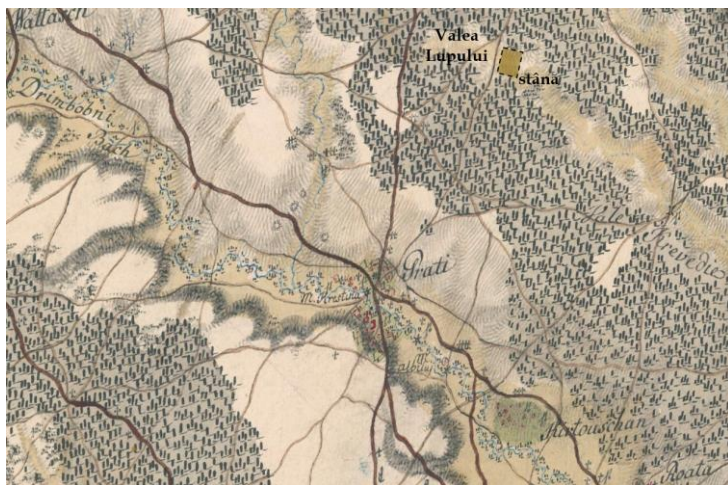
Am înapoiat cartea Părintelui, cu mulțumirile de rigoare, căruia îi port recunoștință deosebită și acum.

– Eeee, *diacone*, ți-a plăcut cartea?

– Da, Părinte, mi-a plăcut!

– O să scrie Veta (sora Părintelui – învățătoare) una *mai* completă!

Dar de acum aveam niște repere, care să-mi puncteze drumurile în jurul satului.

Gratia și codrii Vlășiei apusene în secolul al XVIII-lea.
Hartă adaptată după prima ridicare topografică a Imperiului
Habsburgic (1790) – Valahia Mică și Mare.

Grăția și drumurile sale în secolul al XIX-lea.
Hartă adaptată după a doua ridicare topografică a Imperiului
Habsburgic (1806-1869).

Ai lu' Mărtac

Ai lu' Mărtac, așa eram cunoscuți prin satele înșirate pe Dâmbovnic. Orice străin de sat, dacă întreba un localnic de *ai lu' Neagoe*, nu știa ce să răspundă, dar de *Mărtac* știa toți⁵.

Neam vechi de *valahi*, care n-au venit de niciunde, aici s-au pomenit și de aici n-au mai plecat.

Totuși, în nopțile lungi de iarnă, unii bătrâni ai satului spun șoptit, lângă sobele din pământ ars, că stră-stră-strămoșii lor ar fi trăit undeva la răsărit, pe văile roditoare ce împresurau *Lacul Negru*. Și de mult trai prea bun, mulți dintre acei viețuitori au uitat de Creatorul lor și de rostul lor în lume. Când Dumnezeu nu a mai răbdat păcatele oamenilor din acele vremi și acele locuri, a trimis un *Potop* peste ei.

Au fugit din calea puhoaielor ucigașe, salvând ce se putea. Au mânat spre apus, oi, capre, păsări. Cu ce-a încăput pe vite sau în carele pe două roți, au străbătut păduri nesfârșite, au trecut peste ape mari cu ajutorul plutelor din bușteni, au înfruntat fel de fel de sălbăticiuni. Au îndurat multe, au murit mulți din *neamul Blajinilor*, cum se chemau ei acolo, în valea cea frumoasă și roditoare, dar au mai și rămas. După ani de rătăcirii, au ajuns aici. Încercaseră de nenumărate ori să se oprească, să ridice colibe, să pună pe pământ vatra

⁵ În lumea satului tradițional, porecla era folosită mult mai des decât numele de familie. Ea avea legătură cu o trăsătură fizică sau psihică, cu ocupația unei persoane sau cu o întâmplare la care a luat parte.

unui sat, dar tot de-atâtea ori, năvăliseră peste ei, alții și alții, mai numeroși, mai violenți, mai avari, care râvneau la amarul lor de strânsură și-i alungau mai departe.

Le-a plăcut locul. Râul bogat în apă și în pește, mărginit de maluri îndepărtate, lăsa loc unei lunci largi unde acesta își revărsa apele primăvara. În același timp, ridicăturile le permiteau să înjghebeze vatra satului, pe o treaptă netedă, protejată de jur-împrejur de văi.

– Aici, n-o să ne ia niciodată apa! a zis căpetenia. Și aici au rămas.

Tot aceiași bătrâni coborâți parcă din povești, liniștiți și sfătoși, ne spuneau convinși că: *atâta timp cât nu faci rău cu bună-știință, neamul nostru o să fie ferit de rele și niciun prăpăd venit în lume nu ne pierde. Așa cum nu a făcut-o nici Potopul.*

La noi, dealuri nu sunt, sunt numai văi.

*

Demult, demult, nu ne chema Mărtac. Toată suflarea din măruntele colibe pitite pe după tufanii mai mari sau mai mici, din satul nostru, ne știau de *ai lu' Moșu, ai lu' Moșu Lup, ai lu' Moș Goes* (vraci) – cum îi spunea strămoșului nostru călugărul grec ce însoțea negustorii care colindau aceste văi.

Moșu', viitorul Mărtac, ca mai toți bărbații de atunci, purta barbă și plete. Albite plete de vreme, de vremuri și de nevoi. Veșnic cu o privire tristă, ca și când toate necazurile lumii s-ar reflecta în ochii săi, înțelegătoare pentru neajunsurile semenilor săi și pentru natura înconjurătoare care-l ajuta, la rândul ei, cu toate

cele necesare. Își legase existența de *Valea Lupului* sau de *Valea Moșului*, unde crescuse mai întâi alături de bunicul său și, mai apoi, de tatăl său, lângă turma de oi. Deprinsese tot ce este legat de păscutul oilor, de muls, de păzit, de semnele pădurii, ale cerului, de mișcările sălbăticiunilor și de mersul vremii.

Nu se știe de când își aveau aici sălașul. Gardul împletit din ramuri de corn, ce înconjura stâna, îi ferea de atacurile răufăcătorilor cu patru picioare. Din împrejmuire, printr-o portiță lăsată anume, se ajungea la intrarea în coliba-bordei, clădită în buza dealului. Jumătate în pământ, jumătate afară, rânduiește cu spatele spre răsărit, avea intrarea din-vale, spre apus.

Aici crescuseră de generații. Tot aici își găsiseră liniștea, împăcarea cu ei și cu Dumnezeu, și puteau să se roage, atât vara, alături de oile satului, cât și iarna, când era timpul meditațiilor îndelungate. După ce potolea animalele, în gura iernii, și se asigura că ai lui, femeia și copiii, au ce le trebuie ca să înfrunte iarna, își lua ceva merinde în traista agățată de bâta din corn, ieșea agale afară din sat, urca la deal și apoi cobora în valea lui liniștitoare.

Se vorbea prin sat că ar ști graiul lupilor, că uneori la ușa lui *îmbrăcată* în piei de oaie, așteaptă un lup mare, alb. Ce vorbeau, ce-și spuneau tăcând, ei știau!

Cum de lui nu-i mănâncă lupii din oi?

Cum de știe el, că se apropie vreo ceată de călăreți sau chiar vreo armată?

De vorbit, nu vorbea tare cu lupii, dar le vedea agitația, urmărirea de unde vin și direcția unde fug. După

numărul lor, după privirile lor, parcă le ghicea gândurile. Atunci se urca în bătrânul stejar din vârful dealului, mai precis din partea de sus a malului ce mărginea valea, și scruta cu privirea lui ageră, zarea. Urmărea dacă pe undeva, nori de praf sau dâre de fum se ridicau cumva, care să-l facă să scoată din traistă cornul lui, cunoscut de oricine din satele din vale.

Auuuuuuu, auuuuuu, auuuuuuuuuuuuu...! Sufla de trei ori. De două ori scurt și o dată lung, dacă dușmanul necunoscut era încă departe. Dacă se apropia periculos de sat, trei sunete scurte făceau ca șirul de căruțe să urce dealul, în pădurea deasă și întunecoasă.

*

Așa au trecut pe aici mulți. Au venit, au jefuit ce-au mai găsit și au plecat. Unii au mai și rămas. *Neamul Lupilor*, unul după altul, cu dor de singurătate și cu iubire de Dumnezeu și de sat, și-a îndeplinit menirea de păzitori ai pământului care i-a zămislit și pe care nu l-au părăsit niciodată.

Au venit și *sclavinii* (slavii). A fost rău când au sosit. Au găsit, ca de obicei, vatra satului pustie. Unii dintre ei au vrut să se așeze în colibeleele părăsite, dar căpetenia lor a hotărât să urce în susul râului în căutare de alte poieni cu iarbă grasă. Nu dorea să-i facă dușmani pe acești oameni ce cunoșteau secretele pădurilor nesfârșite. Era loc pentru toată lumea.

Sârbii, mai întâi, și apoi bulgarii își întemeiaseră sate cu oarece rânduială. Aveau lumea lor, limba lor, obiceiurile lor. Valahii, cum îi numeau ei pe băștinași, aveau regulile lor, graiul lor. La început, au fost mai

mulți valahii. Au stat și au trăit separat, dar timpul a trecut, s-au obișnuit unii cu alții, s-au sprijinit unii pe alții, contra celor ce veneau peste ei cu gânduri nu tocmai pașnice. Neamurile se amestecau. Dumnezeu a făcut ca ei să vină valuri-valuri, atunci când cei dinaintea lor deprinseseră deja graiul valahilor. Valahii, la rândul lor, au preluat din vorbele și din obiceiurile neamurilor nou-venite.

Slavii îl vizitau din când în când și pe Moșu', în *Valea Lupului*, cerându-i ajutorul. Atunci bătrânul a devenit Nenea Lupu, Nea Lupu, Nea Goes, iar *Valea Lupului* a devenit *Valea Cervena*, din cauza aluviunilor aduse primăvara, ce o colorau spre roșu. Valahii i-au zis mai pe limba lor, Valea Crevediei.

Au venit și turcii. Nu să se așeze aici. Au venit să stăpânească, să jecmănească, să smulgă snaga amărățului ăsta de popor, urgisit de toți. Ce e drept, e drept, nu mai erau atacați mereu de alte neamuri trecătoare, pustiitoare. Era timp acum și de muncă la câmp. Poienile se lărgiseră, pe *planurile* dintre văi apăruseră *Moșiile* stăpânite de *Boieri*, drumurile nu mai curgeau numai de la nord la sud. Se tăiau drumuri pentru carele negustorilor străini și ale valahilor către răsărit, unde se înălța Curtea Domnească.

Văile mărginite de măracinișuri împărțeau loturile pe care trudeau țăranii noștri. Pe ele, Moșu' avea dezlegare de la *Jude* să pască oile satului, să le mulgă, să facă brânză și, dacă dorește, chiar să locuiască aici.

*

La stâna din *Valea Lupului*, Moșu' și ajutoarele lui nu-și mai văd capul de treburi. Cu mulsul, cu făcutul brânzei, cu spălatul căldărilor de aramă. Deodată se aud tropote de cai. Își aruncă privirea pe culmea din față și, ce să vezi? Doi turci care acum se opriseră din trap și, vorbind repezit, arătau spre turma mare de oi. Au coborât, vorbind pe limba lor, iar când au ajuns lângă Moșu', i-au arătat un berbecuț gras, dându-i de înțeleș că-l vor și că-l plătesc. I-a venit greu *Lupului* să-l dea, dar n-avea încotro. L-a dat. Turcul mai *zuban*, l-a aruncat pe cal, dintr-o mișcare, făcându-l invidios pe bătrânul cioban. Știa el ce urma. Nu era prima dată când treceau turci pe lângă stână, spre *Kiri-han*.

Pe *Valea Lunii*, cu mult înainte să apară otomanii, în codrii vlahilor, doi frați, grecotei mărunței și rotofei, pe nume *Kiriakos*, ridicaseră două hanuri: unul pe *Drumul Morii* și unul pe *Drumul Sării*. Săpaseră puțuri adânci, unde apa, precum cristalul, aștepta clienții însetați. Așezaseră alături jgheaburi scobite în trunchiuri groase de stejari, unde se adăpau animalele sleite ale cărăușilor ce treceau pe acolo.

Spre hanul de pe *Drumul Morii*, se înecară în praf cei doi turci, cu cai cu tot, fără să mai plătească marfa luată. Moșul se uită lung după ei și murmură ca pentru sine:

– Să fie pentru sufletul moșilor și strămoșilor mei! Mi-o veni mie rândul să vă plătesc!

Și nu a așteptat prea multă vreme.

Moșu' mânase oile în țarcul din nuiele. Se spălase bucuros, cu apa proaspătă adusă de ajutorul său, și vru să se așeze pe scăunelul pe care se așeza de obicei când mulgea oile, dar ceva zarvă pierdută îi atrase

atenția. Dinspre *Drumul Epuranilor*, străbăteau tropotele a doi cai. Din când în când, strigăte plânse, disperate de fată, despicau liniștea ce se așternuse peste vale. În marginea de sus a văii, acoperită de viță sălbatică, apăru într-un nor de praf, un călăreț, cu un fes roșu pe cap, ce ținea în brațe, strâns, o fată ce se zbătea și striga:

– Săi, *Moșule*, că m-a răpit *turcu*’!

Bătrânul se ridică brusc, se uită după bâta lui de cioban, dar nu știu cum se face că n-o zări. De obicei, o găsea și cu ochii închiși. Pesemne că dezgustul față de ce vedea îl orbise.

N-a mai pierdut timpul. Cu amândouă mâinile smulse un *mărtac* (căprior) de la acoperișul colibei-bordei și cu el drept armă, în câteva clipe, ieși în calea turcului. N-a mai întrebat nimic, n-a mai zis nimic, cu o lovitură sănătoasă, izbi pe după cap purtătorul de fes. Acesta căzu parcă secerat, scăpând fata din brațe, care se agăță cu disperare de grumajii bătrânului, încă vâjnoși, și-l rugă repetat:

– Scapă-mă, *Moșule*, scapă-mă! Se și văzuse batjocorită de turci la hanul lui Kiri.

Numai că Dumnezeuul valahilor nu a mai răbdat.

Nu se știe cât timp a rămas turcul trântit la pământ, că *Moșu*’ n-a mai așteptat. A vorbit în grabă cu tovarășii săi din ceată, a încălecat pe *Suru* și *dă-i pinteni* până în sat.

A lăsat fata părinților, spunându-le în fugă:

– N-o lăsați! Pitiți-o, că vine turcul iar.

A trecut în grabă pe-acasă, a spus alor săi, *ce și cum*, a luat ceva merinde și tule-o. El știe unde a fugit, unde s-a ascuns, cu ce-a trăit, dar o vreme, lungă vreme, nu a mai apărut lângă ai săi.

Ce-au mai căutat cetele de turci!?

Ce-au mai răscolit!?

Au întors satul cu fundu-n sus, dar nu l-au găsit pe *Moș Lupu*. Parcă îl înghițise pământul. Înfigeau sulile în fânare, în șurile de paie, în nutrețul animalelor, în poduri, în grădini, în păduri.

De pe caii înspumați, turcii înarmați cu săbii și cu câte un *mărtac* rupt de la vreo colibă sau bordei, se răsteau la bieții săteni:

– Unde e *Mertec*? Unde e *Mertec*? Și agitau bucățile de lemn desprinse din acoperișurile șubrede din paie.

Mertec în sus, *Mertec* în jos, a început lumea să lase deoparte numele de *Moșu'*, de *Moș Lupu*, de *Nea Goes* și, când vorbeau de bătrânul cioban, pomeneau numele de *Mertec – Mărtac*, pe românește.

Și s-a lipit acest nume de neamul nostru, ca marca de scrisoare.

Curios lucru, indiferent de numărul de frați, doar unul din fiecare generație ducea mai departe tradiția vindecării de *boala copiilor* (epilepsie) și purta mai departe porecla de *Mărtac*.

Dar să nu uit că alt fapt, care făcea din *Valea Lupului* (Valea Crevediei, de acum) un loc iubit de moșii mei, era vița-de-vie ce creștea perenă, pe cei doi versanți ai văii. Vie albă, bătrână, deodată cu văile și cu mărăcinii, cu pădurea și cu liniștea ce o înconjura... Mărtacii împleteau garduri din nuiele de corn, de alun sau porumbar, să protejeze valoroasele plante. După ce cădea prima brumă, adunau boabele aurii din care ieșea o licoare gălbuie, uleioasă, îmbătătoare.

Vița creștea de veacuri aici, de la începuturi, scăpând de pârjolul de care nu scăpaseră alte vii, în timpuri străvechi.

*

Și a venit rândul lui Tata-mare Mărtac, bunicul meu, să trăiască și să pătimească. Niculae Mărtac – bătrânul din Valea Crevediei, căutat de mulți oameni amărâți din cauza copiilor bolnavi de... *boala copiilor*. Numai că el nu mai ierna în Valea Crevediei. Venea aici de cum se desprimăvăra, de cum se zvânta pământul, de se putea lucra. Își aducea foișorul, îl ridica, îl oblojea să nu intre ploaia, să nu pătrundă viețuitoarele câmpului. Făcea așternut din paie proaspete peste care așeza un țol țesut în casă, un căpătâi și nelipsitul cojoc ciobănesc din piele de oaie întoarsă.

Via se întindea pe ambele maluri ale văii, cu un capăt perpendicular pe *Drumul Epuranilor*.

Era *tunsă, arăcită* (cu aracii înfipti), legată, săpată, păzită, culeasă, *spartă* (după cules, se scoteau aracii, se transportau acasă și puteau să pască vitele). Tata-mare nu mai venea în sat până toamna târziu. Mâncare îi duceau ai mei. Mai mergeam și noi, eu și frați-meu.

Tare mai iubea Moșu' meu via, locul, aerul, liniștea de aici. Era locul unde simțea spiritele moșilor și strămoșilor săi, cuibărite în vie, în nucul din deal, în pământul răscolit de opinci peste opinci, în cântecul ciocârlilor, în urletul lupilor, în aerul pe care-l respira.

De auzea mișcări sau oarece trosnituri și zgomote în liniștea câmpului, în cuminenția văii, îl și auzai:

„Pă el, Nică, pă el, băăăă...!
Ia cămașa de pe el
Și du-mi-l la primărie,
C-a furat struguri din vie!
Pă el, Nică, pă el, băăăă...!”

Strigătul se auzea până departe, spre Valea Chiricanului, unde flăcăii pășteau caii pe miriștile apărute în urma secerișului grâului.

– Bă, nu mergem la furat de struguri, că se aude Mărtac la foișor!

– Hai bă, că ce poate să ne facă?

– Are revolver, băăă!

– N-are, bă, că-l lua Miliția!

Și nu prea îndrăzneau să atace via noastră. Tata-mare scotea o mână în care ținea strâns ciomagul gros din corn și lovea cu putere unul dintre picioarele de susținere ale foișorului.

– I-auzi, băăă, cum trage! zicea unul.

– Da, băăă, e pocnet de revolver, se dă altul, cunoscător.

În capătul de sus al viei noastre, dă *Drumul Epuranilor* care este tăiat perpendicular, pe lângă vie, de drumul ce leagă *Drumul Sării* de *Drumul Morii*. Ca să ajungi aici din sat, treci prin *Valea Perilor*, urci *Dealormare* și mergi drept, până în capul viei. În total, drumul măsoară cam 4.000 de pași. Aproape două ceasuri de mers.

Dar cum să te apropii de vie, când pocnetele îți făceau inima să tresalte neliniștită?

– Băăă, iar a tras!

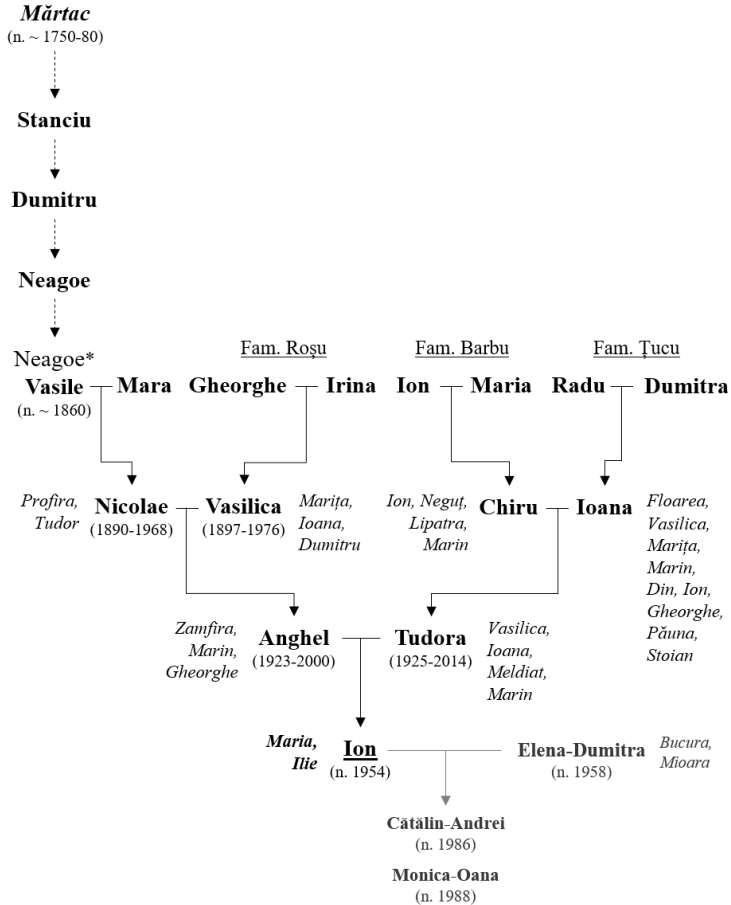
Flăcăii, ce păzeau caii, se mulțumeau cu viile vecinilor noștri, ale lui Nea Gheorghe Țiganu' și ale lui

Floricele. Erau singurii oameni cu care Tata-mare se vedea aproape zilnic. În rest, era nimereală să mai treacă cineva pe acolo. Dar bătrânul meu, nici nu suferea prea mult de lipsa conversațiilor.

– Ce să-mi spună ei? S-aud prostiile și minciunile lor? Sânt sătul d-ale mele!

Arborele genealogic

(sursă: spusele mamei, în serile lungi de iarnă)

*Frați și surori: Neacșu, Leonica, Ion, Uțica

Eu și Roșu Marin (*Rite*), 1969.

Eu și Matei Ion, la plugușor. Pe fundal, frati-meu (cu căciulă)
și Vasile al lui Voicu Uțichii, 1970.

